

Memoir Template

Author's Name

Judovo ověřování historického myšlení

Juda Kaleta

This document is reproducible thanks to:

- L^AT_EXand its class memoir (<http://www.ctan.org/pkg/memoir>).
- R (<http://www.r-project.org/>) and RStudio (<http://www.rstudio.com/>)
- bookdown (<http://bookdown.org/>) and memoR (<https://ericmarcon.github.io/memoR/>)

Name of the owner of the logo

<http://www.company.com>

An explanatory sentence. Leave an empty line for line breaks.

Contents

Contents	v
Úvod	vii
HPT a extremismus	ix
Plánovaný výzkum	ix
Plán a cíle výzkumu	ix
Předpokládaná zjištění	xi
Výsledky výzkumu	xii
Jak výzkum probíhal?	xii
Výsledky	xiii
Co si z výsledků může učitel odnést?	xvi
Materiály	xvi
Literatura	xvii
Bibliography	xix
List of Figures	xxi

Úvod

Toto je veřejné sdílení předběžných zjištění, myšlenek a materiálů k diskuzi v rámci mého doktorského studia, ve kterém se zaměřuji na problematiku historického myšlení a jeho ověřování ve výuce dějepisu.

Cíle tohoto webu jsou následující:

1. Protože samotná dizertace i průběžné výstupy budou převážně v angličtině, tento web by měl zjištění zprostředkovat i českému čtenáři.
2. Zároveň ve shodě s principy open science se budu snažit zprostředkovávat průběžný stav výzkumu – a otevřít ho tak přípomínkám, dotazům a návrhům na vylepšení.
3. V neposlední řádě chci touto cestou vrátit svůj dluh zapojeným učitelům a sdílet s nimi materiály, které by sami mohli adaptovat v hodinách.

Z principu je tento web *work-in-progress* - jeho obsah se bude proměňovat. Veškeré změny jsou evidovány v logu [Github repozitáře](#).

Obsah neprochází žádnou formální kontrolou, ani po stránce obsahové, ani jazykové. Pokud narazíte na (třeba jazykovou) chybu, alespoň víte, že nečtete žádný výplod umělé inteligence.

V každém případě mi můžete dát vědět na mail juda.kaleta@gmail.com.

Díky a at je vám obsah k užitku.

Veškerý obsah tohoto webu je publikován pod licencí CC BY 4.0

HPT a extremismus

Existující modely historického myšlení pracují s konceptem tzv. dobových perspektiv (*historical perspectives*). Projekt Dějepis+ je rámoval otázkou „*Jak lépe porozumět lidem, kteří žili v minulosti?*“ (Činátl et al. 2021, p. 10). Jak ale, že žákům se porozumět lidem v minulosti daří?

Jedním z nástrojů, který se o to pokouší, je tzv. Historical Perspective Taking (HPT) dotazník (Hartmann and Hasselhorn 2008). Má solidní empirické podložení a úspěšně ho adaptovaly i další výzkumy (Huijgen et al. 2014; Huijgen et al. 2016).

Zdá se mi ale, že má jeden zásadní nedostatek – nijak nezohledňuje současné perspektivy žáků. Jinými slovy: žák, který dosáhne lepšího výsledku v HPT, nemusí ve skutečnosti vykazovat lepší porozumění lidem v minulosti. Může výsledku dosáhnout proto, že nepřejímá implicitní předpoklad současné perspektivy HPT – tedy že současná perspektiva všech žáků je „*nacismus byl špatný*“.

Jak výsledky ovlivňují právě názory (a perspektiva) žáka, bych chtěl ověřit následujícím výzkumem.

Plánovaný výzkum

Plán a cíle výzkumu

Hlavní cíl: Ověřit, jestli a jak moc mohou dnešní postoje žáků (příklon k autoritarismu, normalizace nacismu) ovlivnit výsledky ve validovaném nástroji na měření historických perspektiv – tedy budit dojem dobrého historického myšlení jen proto, že jejich názory souzní s názory tehdejších aktérů.

Kromě toho by výzkum měl českým učitelům přispět

- ověřeným českým překladem HPT dotazníku;
- ověřeným nástroje pro ověření současných perspektiv žáků (FR-LF, KSA-3, SDR-5)

Tyto nástroje by měly učitelům pomoci lépe diagnostikovat, jak na tom jejich žáci jsou jak se schopností zaujmout dobové perspektivy, tak ohledně příklonu k různým autoritářským postojům – a v konečném důsledku tedy

pomoci lépe přizpůsobit výuku moderních a soudobých dějin potřebám konkrétní třídy.

Jak to bude prakticky probíhat

Kdo: 9. ročník ZŠ + všechny ročníky SŠ

Čas: 15-25 minut čistého času

Jednotlivé části:

1. **Sběr základních údajů:** dotazník je anonymní, žáci pouze zadají svou třídu, pohlaví a poslední známku z dějepisu.
2. **Mini-test znalostí (6 položek)** – pro zjištění vlivu znalostí na schopnost zaujmout dobově perspektivy. (Huijgen et al. 2016)
3. **Úkol na dobové perspektivy** – český překlad ověřeného nástroje, který je postaven na fiktiní situaci z meziválečného Německa. (Hartmann and Hasselhorn 2008)
4. **Krátký anonymní dotazník postojů** – obsahuje náhodně seřazené položky tří nástrojů:
 - FR-LF (mini verze o 6 položkách) - měří postoje k autoritářské vládě a zlehčování nacismu (Decker et al. 2013)
 - KSA-3 – měří ultra-pravicovou názorovou orientaci (Beierlein et al. 2014; Nießen et al. 2019)
 - SDR-5 – měří sociální žádoucnost, tedy jak moc ovlivňuje odpovědi žáků to, aby vypadali dobře (Hays et al. 1989)

Co bude dělat učitel?

- zašlete odkaz na vyplnění dotazníku (elektronicky) *nebo* rozdáte vytisklé dotazníky v papírové variantě
- dohlédnete na klidný průběh a odevzdání

Etika a bezpečí

- Účast je **dobrovolná a anonymní**, žák může vyplňování odmítnout – nenufte ho, prosím
- Pokud by některé otázky vyvolaly reakci žáků, doporučuji zařadit krátký bezpečný prostor pro reflexi a sdílení

Co jako jako zapojený učitel dostanu?

1. Souhrnný report za třídu/školu:

- jaké žáci prokázali schopnosti zaujmout dobovou perspektivu
- jaký se u nich projevil vztah mezi znalostmi a schopností zaujmout dobovou perspektivu

- případné náznaky nežádoucího “přilepšení” výkonu na základě postojů žáku

2. Doporučení do výuky:

- tipy na základě výzkumů, jak prohlubovat schopnost žáků zaujmout dobové perspektivy;
- tipy, jak vybírat kontext, který žákům pomůže (časový, prostorový, socio-politický, socio-kulturní)

Předpokládaná zjištění

Scénář A – potvrzení vlivu postojů žáka

Pracovní hypotéza je, že příklon žáka k extremistickým postojům může kontaminovat výsledky testu na schopnost zaujmout dobové perspektivy. Pokud se to potvrdí, bude to pro nás:

1. signál, že při výuce dějepisu je důležité s postoji žáka pracovat a vědomě je reflektovat, protože mohou ovlivnit nejen jeho přemýšlení o minulosti, ale i to, jak jeho výstupy působí skrytě na učitele;
2. solidní základ pro přemýšlení o tom, jak konstruovat ověřování schopnosti zaujmout dobové perspektivy, které by nebylo náchylné na ovlivnění postoji žáka.

Scénář B – vliv postojů žáka se neprokáže

Pokud se hypotéza vlivu postojů žáka na výsledky neprokáže, bude to trochu zklamání a překvapení. Nicméně i to bude cenné zjištění – a hlavně, zůstane nám validovaný a funkční nástroj, pomocí kterého bude možné schopnost žáků zaujmout dobovou perspektivu ověřovat.

FAQ pro učitele

Není to politický průzkum? – Ne. Nezajímají mne přímo politické posaje žáků, ale to, jak mohou ovlivnit (kontaminovat) ověřování schopnosti zaujmout dobovou perspektivu.

Proč se pracuje s “fiktivní” situací bez primárního pramene?

– Autoři původního nástroje HPT vycházeli z předpokladu, že při použití primárního pramene by výsledky mohla do velké míry ovlivnit schopnost žáků číst dobový pramen.

Můžu úlohy a dotazníky nějak připomínkovat? – Rozhodně! Pokud máte návrh na vylepšení překladu nebo formulace, napište mi na juda.kaleta@gmail.com. Zároveň ale platí, že se snažím být věrný originálu – takže vylepšení, které se budou příliš vzdalovat od původní verze, sice ocením a poznamenám si, ale spíše nebudu moci začlenit.

Výsledky výzkumu

V dějepise se často snažíme žákům pomoci porozumět lidem v minulosti v jejich dobovém kontextu, nikoli je hodnotit dnešníma očima. Tuto schopnost se výzkumně snaží zachytit test Historical Perspective Taking (HPT). Jenže...

Nemůže žák dosáhnout dobrého výsledku v testu dobových perspektiv spíše proto, že jeho **současné postoje souzní s postoji historických aktérů**, než proto, že skutečně dobře historicky uvažuje?

Konkrétně: nemohou zda autoritářské nebo pro-nacistické postoje „vylepšit“ výsledek v úloze zaměřené na porozumění meziválečnému Německu?

Ne, předpoklad, že žáci s autoritářskými postoji dosáhnou lepších výsledků v HPT testu, se nepotvrdil. Korelace mezi postoji a výsledky v HPT byla velmi slabá až nulová. To znamená, že výsledky v HPT testu nejsou kontaminovány současnými postoji žáků. Dobrá zpráva pro učitele dějepisu - výsledky v HPT testu skutečně odrážejí schopnost žáků zaujmout dobové perspektivy, nikoliv jejich současné názory. **Můžete ho tedy bez obav používat jako nástroj pro diagnostiku historického myšlení vašich žáků.**

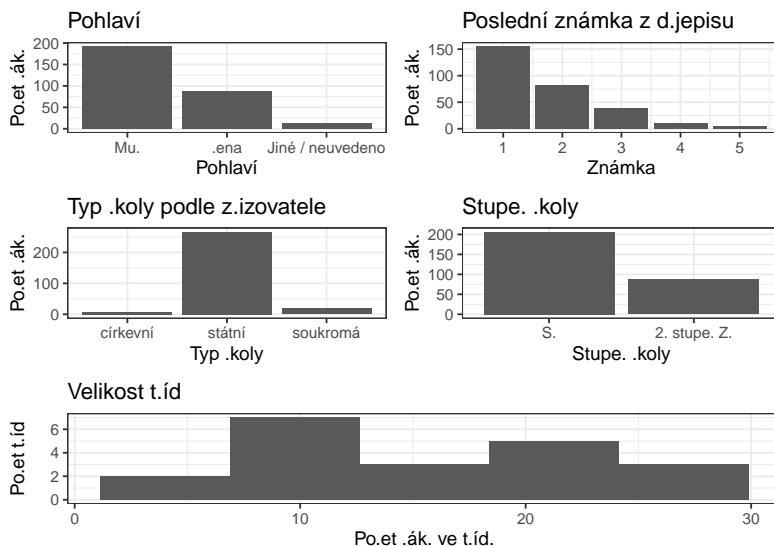
Jak výzkum probíhal?

Výzkum proběhl v prosinci 2025 a zúčastnili se ho žáci 9. ročníků ZŠ a všech ročníků SŠ z různých typů škol a regionů ČR. Cílem při tom nebyla reprezentativnost (výsledky tedy nic neříkají o tom, jak jsou na tom “čeští žáci” obecně), ale jen zjištění, zda se potvrdí hypotéza, že autoritářské postaje žáků mohou ovlivnit výsledky v HPT testu.

Celkem se výzkumu zúčastnilo 293 žáků z 10 škol (20 tříd).

Podrobnosti o vzorku žáků

Popis vzorku

Co žáci vyplňovali?

Žáci vyplňovali dotazník v délce přibližně 20-30 minut pomocí Google Forms (online). Dotazník obsahoval:

1. **Základní údaje** – konkrétně třída, pohlaví a poslední známka z dějepisu.
2. **Mini-test znalostí** – 6 otázek na základní znalosti o meziválečném Německu pro kontrolu vlivu znalostí na výsledky HPT.
3. **HPT dotazník** – český překlad ověřeného nástroje na měření schopnosti zaujmout dobové perspektivy (Hartmann and Hasselhorn 2008).
4. **Dotazník postojů** – obsahoval položky z následujících nástrojů:
 - FR-LF (mini verze o 6 položkách) – měří postoje k autoritářské vládě a zlehčování nacismu (Decker et al. 2013)
 - KSA-3 – měří ultra-pravicovou názorovou orientaci (Beierlein et al. 2014; Nießen et al. 2019)
 - SDR-5 – měří sociální žádoucnost, tedy jak moc ovlivňuje odpovědi žáků to, aby vypadali dobře (Hays et al. 1989)

Všechny nástroje byly přeloženy do češtiny a zpětně přeloženy do angličtiny pro ověření kvality překladu. HPT dotazník byl navíc zkонтrolován nezávislým učitelem dějepisu s dostatečnou praxí a znalostí modelů historického myšlení. Všechny dotazníky níže v sekci Materiály.

Výsledky

Hlavní výsledek – nepotvrdilo se, že by příklon žáků k autoritářským nebo extremistickým postojům zlepšoval výsledky v HPT testu.

- Vztah mezi postoji žáků a jejich výsledky v HPT byl **velmi slabý**.
- Žáci s autoritářskými postoji nedosahovali statisticky lepším výsledků, spíše data naznačovala opak (i když velmi slabě).

Závěr? Výsledky v HPT testu tedy skutečně odrážejí schopnost žáků zaujmout dobové perspektivy, nikoliv jejich současné názory. To je dobrá zpráva pro učitele – můžete HPT test použít pro měření, jestli žák dokáže zaujmout dobovou perspektivu a nemusíte se moc bát, že by žáci “ošidili” test svými postoji.

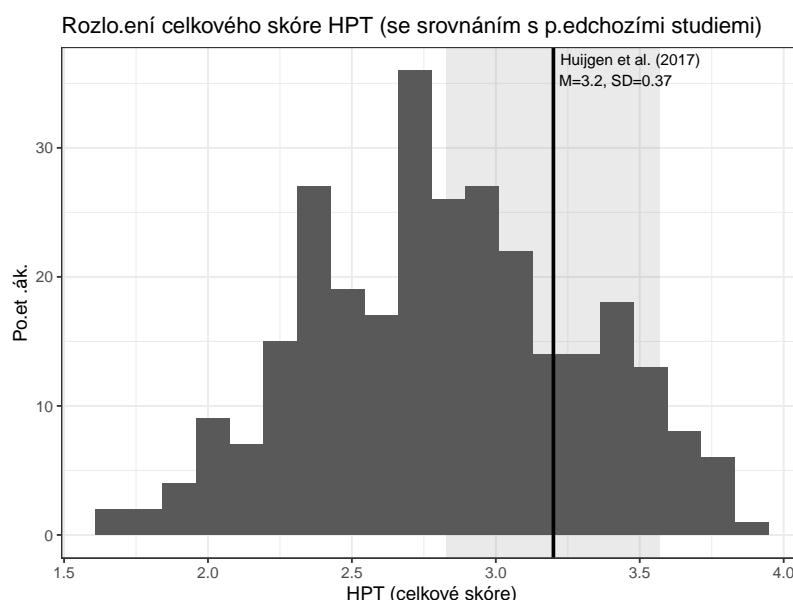
Podrobnější výsledky

Rozložení výsledků HPT zhruba odpovídá normálnímu rozložení, které se dalo očekávat. Celkově žáci dosahovali o něco nižších výsledků než v původní studii (Huijgen et al. 2016), ale rozdíl nebyl velký. Vliv na to mělo i to, že na rozdíl od nizozemské studie se výzkumu zúčastnili i žáci 9. ročníků ZŠ, učilišť a středních odborných škol. V nizozemské studii šlo pouze o žáky z ekvivalentu gymnázií.

Zároveň ale platí, že zapojení čestí učitelé se rekrutovali především z těch, kteří mají zájem o moderní dějiny a výuku dějepisu, takže nelze vyloučit, že jejich žáci mohou být nadprůměrní i v tomto ohledu. Opakuji, že výzkum ale nebyl zaměřen na reprezentativnost, ale jen na ověření hlavní hypotézy.

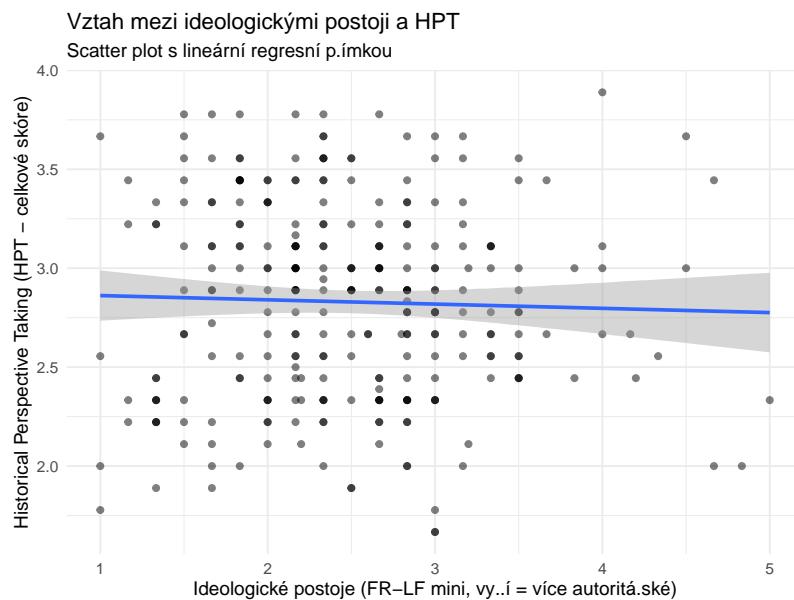
Table 1: Základní deskriptivní statistiky celkového skóre HPT

Průměr	Rozptyl	SD	Minimum	Maximum
2.83	0.24	0.49	1.67	3.89

Vztah mezi postoji a HPT je znázorněn na následujícím grafu lineární regresní přímkou. Jak je vidět, vztah je velmi slabý. Tento výsledek byl potvrzen složitějšími statistickými modely (lineární smíšené modely s náhodnými efekty pro třídy a školy), které ale zde neuvádíme pro přehlednost. Zájemcům rád poskytnu kompletní analýzy, v budoucnu se snad objeví i v nějakém odborném článku.

Ve vztahu k testu znalostí se potvrdily výsledky předchozích studií, že znalosti se na výsledcích HPT podílejí zhruba z 20 %. Žáci s lepšími znalostmi dosahovali i lepších výsledků v HPT testu.

Korelační matici

Table 2: Korelační

	HPT (celkem)	HPT (bez ROA)	POP*	ROA	CONT	FR-LF mini
HPT (celkem)	1.00	0.90	0.64	0.72	0.78	-0.03
HPT (bez ROA)	0.90	1.00	0.76	0.35	0.82	-0.04
POP*	0.64	0.76	1.00	0.16	0.25	-0.09
ROA	0.72	0.35	0.16	1.00	0.38	0.00
CONT	0.78	0.82	0.25	0.38	1.00	0.02
FR-LF mini	-0.03	-0.04	-0.09	0.00	0.02	1.00
KN	0.37	0.33	0.31	0.28	0.23	-0.11

Pozn.: POP* = absence presentistického (populistického) uvažování; ROA = role aktéra; CONT = kontextualizace. FF

Konkrétně byly provedeny následující analýzy:

- analýza spolehlivosti jednotlivých škál (Cronbachova alfa, McDonaldovo omega)
- modely zohledňující shlukování ve třídách a školách (lineární smíšené modely)
- kontrola vlivu znalostí (mini test znalostí)
- test férnosti jednotlivých položek (DIF analýza)

- srovnání struktury testu mezi různými skupinami (vícefaktorová analýza)

Tyto analýzy vedly ke stejným závěrům jako jednoduché grafy výše, navíc potvrdily robustnost a použitelnost HPT dotazníku v českém překladu a kontextu.

Co si z výsledků může učitel odnést?

1. **HPT dotazník lze používat pro ověření schopnosti žáků zaujmout dobové perspektivy.** Samozřejmě je vhodné ho kombinovat s dalšími nástroji a přístupy (např. HistoryLabovými cvičeními zaměřenými na tento koncept), ale jako jeden z nástrojů pro diagnostiku historického myšlení je použitelný.
2. **Schopnost dobových perspektiv není to samé jako souhlas s danými postoji.** I žáci s autoritářskými nebo pro-nacistickými postoji mohou mít potíže s porozuměním lidem v minulosti v jejich dobovém kontextu. Naopak žáci s demokratickými postoji nemusí mít automaticky dobové perspektivy zvládnuté.
3. **Znalosti jsou podstatné, ale nejsou vším.** Znalosti o daném historickém období (v tomto případě meziválečné Německo) hrají roli v tom, jak dobré žák dokáže zaujmout dobovou perspektivu, ale nejsou jediným faktorem a zdaleka ne tím hlavním. Je důležité rozvíjet i další dovednosti a schopnosti historického myšlení.

Materiály

- Stručný výzkumný záměr (anglicky)
- Mini test znalostí (není určen pro sdílení se žáky)
- Překlad HPT dotazníku do češtiny (není určen k sdílení se žáky)
- Adaptace FR-LF + KSA + SDR dotazníku do češtiny (není určeno ke sdílení se žáky)
- Google Form šablona celého dotazníku ke kopírování (vyžaduje Google účet)
 - po vytvoření kopie je určeno k online zadávání žákům
- Papírová verze k tisku (Google Docs) - je určeno k zadávání žákům
 - Papírová verze k tisku (PDF, verze na 1 list)
 - Papírová verze k tisku (PDF, verze na 2 listy)
- Anonymizovaný dataset pro vlastní analýzy (RDS) ([codebook](#))
- Ukázka výsledného reportu pro učitele (PDF)

Literatura

Bibliography

- Beierlein, C., F. Asbrock, M. Kauff, and P. Schmidt (2014). *Die Kurzskala Autoritarismus (KSA-3): Ein ökonomisches Messinstrument zur Erfassung autoritärer Einstellungen.* 2014/32 (cit. on pp. x, xiii).
- Činátl, K. et al. (2021). *Metodika HistoryLabu.* Praha. URL: <https://lms.historylab.cz/pdf/metodika-historylabu.pdf> (visited on 04/10/2024) (cit. on p. ix).
- Decker, O., J. Kiess, and E. Brähler (2013). *Rechtsextremismus der Mitte: Die Leipziger Mitte-Studie 2012.* Wiesbaden: Springer VS (cit. on pp. x, xiii).
- Hartmann, U. and M. Hasselhorn (2008). “Historical perspective taking: A standardized measure for an aspect of students’ historical thinking.” In: *Learning and Individual Differences* 18 (2), pp. 264–270. DOI: [10.1016/j.lindif.2007.10.002](https://doi.org/10.1016/j.lindif.2007.10.002). URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2007.10.002> (visited on 05/06/2025) (cit. on pp. ix, x, xiii).
- Hays, R. D., T. Hayashi, and A. L. Stewart (1989). “A Five-Item Measure of Socially Desirable Response Set.” In: *Educational and Psychological Measurement* 49 (3), pp. 629–636. DOI: [10.1177/001316448904900315](https://doi.org/10.1177/001316448904900315). URL: <https://doi.org/10.1177/001316448904900315> (cit. on pp. x, xiii).
- Huijgen, T., C. van Boxtel, W. van de Grift, and P. Holthuis (2014). “Testing elementary and secondary school students’ ability to perform historical perspective taking: the constructing of valid and reliable measure instruments.” In: *European Journal of Psychology of Education* 29 (4), pp. 653–672. DOI: [10.1007/s10212-014-0219-4](https://doi.org/10.1007/s10212-014-0219-4). URL: <https://doi.org/10.1007/s10212-014-0219-4> (cit. on p. ix).
- (2016). “Toward Historical Perspective Taking: Students’ Reasoning When Contextualizing the Actions of People in the Past.” In: *Theory & Research in Social Education* 45 (1), pp. 110–144. DOI: [10.1080/00933104.2016.1208597](https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1208597). URL: <https://doi.org/10.1080/00933104.2016.1208597> (cit. on pp. ix, x, xiv).
- Nießen, D., I. Schmidt, C. Beierlein, and C. M. Lechner (2019). “An English-language adaptation of the Authoritarianism Short Scale (KSA-3).” In: *Zusammenstellung sozialwissenschaftlicher Items und Skalen (ZIS)*. DOI: [10.6102/zis272](https://doi.org/10.6102/zis272) (cit. on pp. x, xiii).

List of Figures

Abstract English abstract, on the last page.

This is a bookdown template based on LaTeX memoir class.

Keywords Keyword in English, As a list.

